

Pospíšil, Ivo

Puškinova recepcie na Slovensku (1988–2015) a její přesahy

Opera Slavica. 2019, vol. 29, iss. 1, pp. 79-83

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2019-1-13>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141229>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

В связи с вопросом о художественной манере поэта (и, в частности, о его отношении к художественному «реализму») см. отдельную публикацию Р. Бобрыка⁹. В финале рецензируемой книги приведен довольно объемный индекс цитируемых произведений Херберта, что само по себе свидетельствует о представительности разбираемого исследователем массива текстов.

Сергей Анатольевич Шульц

Литература:

BOBRYK, R.: *Koncept poezji i poety w wierszach Zbigniewa Herberta*. Siedlce, 2017.

BOBRYK, R.: *Odrealniony realism: O „Trzech studiach na temat realizmu” Zbigniewa Herberta*. In: *Slavica Tergestina*, 2014–2015, vol. 16, s. 66–85.

Zbignev Cherbort. <http://vladivostok.com/Speaking_In_Tongues/herbert.htm>. [online]. [cit. 2. 3. 2019].

<https://doi.org/10.5817/OS2019-1-13>

Puškinova recepcie na Slovensku (1988–2015) a její přesahy

ELIÁŠ, A., KUSÁ, M., LUKÁČOVÁ, A.: *A. S. Puškin na Slovensku (1988–2015)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě 2018. ISBN 978-80-233-4465-4.

Recepcie literárních jevů se postupně stala slovenskou specialitou – pramenů této orientace je jistě více, ale své slovo tu nepochybně měl koryfeje slovenské rusistiky a komparistiky Dionýz Ďurišin (1929–1997). Ten poukázal na nezbytnost alespoň nějaké formy pozitivní diskriminace tzv. malých literatur, k nimž i česká – poněkud v jiném gardu – také náleží. Recepcie cizích jevů je pro takovou literaturu nesmírně důležitá z hlediska udržení co nejintenzivnější estetické komunikace a pravda je, i když se to často popírá, že malé literatury spíše přijímají, zejména ve fázi svého novodobého konstituování nebo rekonstituování, než dávají, což není jen jejich problém estetický, umělecký, ale spíše vina okolností: co je malé, má oproti velkému většinou nevýhody, pokud nenajde nějaký asymetrický kompenzační model (což se do jisté míry podařilo literatuře polské, dílem i české). Ruská literatura hrála v utváření slovenského literárního prostředí klíčovou roli, řekl bych, že mnohem silnější než v českém, jež bylo i v 19. století orientováno na Západ a skrze jeho estetickou „mřížku“ přijímalo –

⁹ BOBRYK, R.: *Odrealniony realism: O „Trzech studiach na temat realizmu” Zbigniewa Herberta*. In: *Slavica Tergestina*, 2014–2015, vol. 16, s. 66–85.

ale převážně do určité doby – ruské impulsy – to se mělo změnit až od období moderny a hlavně po roce 1918. Již podíl ruštiny na utváření spisovné slovenštiny byl zásluhou slovenských rusofilů podstatný, a to zvláště od druhé poloviny 19. století, nicméně mezi velkými Rusy nemohl nezaujmout klíčové místo A. S. Puškin a ačkoliv se to ani v Rusku zpočátku nezdálo, musel k velikosti dozrát v očích kritiků i čtenářů: ve 30. letech 19. století zdaleka nepatřil v Rusku k nejpobulárnějším autorům, věděl to a snažil se to změnit (desítky neúspěšných románových incipitů, odchod k novinářině a historii, zmnožení prózy, historické poémy, státotvorná Historie Pugačovovy vzpoury). Teprve později překonal např. Fadděje Bulgarina, svého úhlavního nepřítele, zásluhou přátel a hlavně kritické reflexe svého složitého díla a jeho uvedením do kontextu a do zahraničí, především do Francie (zásluhou I. S. Turgeněva). Stalo se to také na pozadí mezinárodní recepce dalších autorů, kteří se stali skutečně světovými, jako byli – kromě samotného Ivana Turgeněva, jenž se o to zasloužil svou propagací, styky a životem v západní Evropě – Lev Tolstoj a Fjodor Dostojevskij, teprve později Nikolaj Gogol a další. Ruská literatura má stěžejní postavení ve vlivné knize Émila Hennequina *Spisovatelé ve Francii zdomácnělí* (vlastně „pofrancouzštělí“)¹, kterou k nám uvedl a přeložil F. X. Šalda roku 1896 – jako jediná tu má tři zástupce, ale Puškin mezi nimi není. U nás je alespoň jeho poezie reprezentativně zastoupena v antologii Františka Vymazala *Slovanské poezije* (1874)².

Spoluautoři přítomné publikace se podíleli (z nich snad nejvíce Mária Kusá) – spolu s řadou jiných filologů – na zkoumání recepce cizích literatur na Slovensku v rámci různých projektů; oni sami pak zkoumali právě recepci ruské literatury a nyní se dostali až k její současné fázi. Na příkladu Puškina demonstrovali zajímavé vývojové peripetie jeho recepce a překládání, které reagovaly na společenskou poptávku, zejména v souvislosti s politickými událostmi (1945, 1948, 1968, 1989), jež nakonec vedly k radikálnímu poklesu zájmu o všechno ruské (příčiny zde nebudeme uvádět, ale je jich více) a potom k nové vlně zájmu, navíc podporovanému kvalitními překlady a kritickými reflexemi. I když uvedené časové rozpětí Puškinovy recepce na Slovensku

- 1 Původně HENNEQUIN, É.: *Écrivains français. Études de critique scientifique. Dickens – Heine – Tourguéneff – Poe – Dostojevski – Tolstoï*. Paris: Librairie Académique Didier, Paris 1889; český překlad ŠALDA, F. X.: *Spisovatelé ve Francii zdomácnělí*. Josef Pelcl, Praha 1896.
- 2 VYMAZAL, F.: *Slovanská poezije. Výbor z národního a umělého básnictva slovanského v českých překladech*. I. svazek. Ruská poezie. Brno: Maticе moravská, 1874. Puškinova tvorba se tu nachází na s. 87–133; kromě lyriky (mj. Zimní večer, Ančar, Husar, Utopenec, Běsi) je tu Pohádka o zlaté rybce (pův. O rybake i rybke), výsostně politicko-deklarativní Pomlouvačům Ruska, poémy Bratři loupežníci, Poltava a Jevgenij Oněgin (tak tu zní český titul), většinou v překladech V. Č. Bendla. Viz o tom naši studii POSPÍŠIL, I.: *A. S. Puškin v antologii Františka Vymazala „Slavjanskaja poezija“*. In: Nižnij Novgorod: Boldinskije čtenija, Komitet po kul'ture Nižegorodskoj oblasti, Gosudarstvennyj literaturno-memorial'nyj i prirodnyj muzej-zapovednik A. S. Puškina „Boldino“, Nižegorodskij gosudarstvennyj universitet im. N. I. Lobačevskogo, 2007, s. 264–269.

zahrnuje pouze necelé dva roky tzv. normalizačního, resp. postnormalizačního období, hodnocení recepční aktivity zasahuje někdy až do 70. let 20. století. Autoři byli ve svém zkoumání seriózní, obezřetní, důkladní – ve smyslu bibliografické akribie, kritické reflexe a dodržovali i *audiatur et altera pars*. Navíc pro Čechy dost sympatickým rysem je i poměrně systémové zření k českému kontextu. takže v knize o slovenské recepci Puškina najdeme vlastně i spodní proud recepcie české nebo zdvojené kritické reflexe česko-slovensko-ruské. V úvodním slově autoři právem hrdě sumarizují, co v této věci slovenská rusistika udělala a čeho byli oni sami strůjci: je to řada knih mapujících ruskou literaturu i v její recepční fázi – na rozdíl od prostředí českého, jež doslova trpí – nehledě na třeba i hluboké studie – notorickým nedostatkem takových syntetických kompendií, snad s výjimkou antikvované učebnice R. Parolka a J. Honzika a knihy Hralovy, když pomíneme některé menší počiny učebnicového, přehledového typu.

Vyzvednout třeba jak úvodní charakteristiku Puškinovy recepcie v letech 1988–2015, tak druhou kapitolu věnovanou funkci překladů Puškina v slovenském kulturním prostoru. Objevují se tu jména těch, kteří se v nové době o recepci Puškina a překlady zasloužili (Lubomír Feldek, Ján Štrasser, Ján Zambor), ale jsou tu i literárněkritické reflexe, zejména příspěvky zvěčnělého A. Červeňáka, a také reakce české rusistiky. Zajímavé je posouzení čtyř překladů Evžena Oněgina. První pořídil Samuel Bodický (1850–1919) roku 1900, další Janko Jesenský (1874–1945) roku 1942, Ivan Kupec (původním příjmením Kunoš, 1922–1997) roku 1972 a Ján Štrasser (nar. 1946) roku 2002. Autoři tyto překlady zevrubně a se značnou empatií kriticky posuzují, přičemž nejlépe dopadá poslední překlad Jána Štrassera. Na Slovensku se stalo už jakýmsi literárním folklorem, že nejhůře naopak dopadá Ivan Kupec, dobově sice chválený, ale potom odsuzovaný, a to nejen ve spojitosti s některými lapsy, nepřesnostmi, ale také s jeho jakýmsi napojením na tzv. normalizaci, která se údajně na překladu Oněgina projevila, možná také s jeho společenským angažmá. Tento postup, kdy se stalo jaksi nezbytné Kupce kritizovat, byť tu věcné důvody jsou, mě vždy trochu nastraží a stávám se opatrným. Už v porovnání s českou situací, kdy ne vše, co vyšlo nejnověji, musí být i nejlepší – a hlavně by tu k objektivnějšímu hodnocení měl být i větší časový odstup. Jakési aktualizací a zpřítomňovací tendence Oněgina z pera Ivana Kupce může připomenout český překlad Olgy Maškové. Českých překladů je o poznání více: Václav Čeněk Bendl (1860), Václav Alois Jung (1892), Josef Hora (1937), Olga Mašková (1966) a Milan Dvořák (1999); když pomíneme antikvovaný překlad Bendlův a dobrý, leč také zastaralý Jungův, zůstává nám tzv. klasický Horův, generačně zaměřený překlad Maškové, jenž už dost vyčpěl, a Dvořákův, jenž přes veškerou snahu nepostihl některé podstatné aspekty, zejména lakonické sdělování emocí.³

3 Analýzu českých překladů E. O. provedl ve své disertaci, kterou později vydal knižně, Stanislav Rubáš (roč. 1974). Disertace se jmenovala *Evžen Oněgin v českých překladech* a byla obhájena roku

Vynikající je kapitola o překladu povídky Metelice/Vánice (slovensky 6 variant názvu) doplněná v příloze dvěma nejstaršími překlady do slovenštiny pod různými názvy. Velmi dobré je také pojednání o Slovanském muzeu A. S. Puškina v Brodzanech, tedy o peripetiích jeho vývoje. Brněnské rusisty naučil jezdit do Brodzan doc. Jaroslav Mandát: tehdy – roku 1973 – jsem tam byl poprvé, to ovšem ještě muzeum nebylo, pouze zdevastovaný „kaštieľ“. Když muzeum vzniklo, jmenovalo se tuším Muzeum slovensko-ruských literárních vztahů, což působilo zvláště, neboť hrabata Friesenhofové mluvili už kvůli rodině Puškinova vraha barona Georgese-Charlese de Heeckerena d'Anthès (1812–1895) francouzsky, snad také německy nebo rusky. Po roce 1989 byla jinak zajímavá expozice odideologizována, ale ani dnešní název se mi nejeví jako adekvátní. Roku 1991 jsem se tam zúčastnil konference o A. Solženicynovi.⁴ To místo je nicméně velmi významné, i když s Puškinem spojené jen nepřímou, sestrami Natálie Káťou a hlavně Alexandrou, prý Puškinovou utajenou milenkou. Autorka kapitoly zmiňuje všechny ty, kteří se Brodzany a jejich spojením s příbuznými básníka zabývali, včetně A. Isačenka, L. Kiškina a N. Rajevského.

Nepostradatelnou součástí užitečné publikace, která zůstane jako trvalý dokument, je bibliografie výběrová (Puškin v slovenském tisku, 1988–2015), a to slovenské překlady včetně antologií a sborníků, literatura o Puškinovi a věci spojené s činností Slovanského muzea A. S. Puškina v Brodzanech.

Kniha jako celek je dalším stupínkem v poznávání recepce ruské literatury na Slovensku a svými přesahy demonstruje i řadu obecných vlastností recipovaného díla a recepčního prostředí.

Ivo Pospíšil

Literatura:

ELIÁŠ, A., KUSÁ, M., LUKÁČOVÁ, A.: *A. S. Puškin na Slovensku (1988–2015)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě 2018.

HENNEQUIN, É.: *Écrivains français. Études de critique scientifique. Dickens – Heine – Tourguéneff – Poe – Dostoïevski – Tolstoï*. Paris: Librairie Académique Didier, Paris

2006; školitelem byl Milan Hrala (1931–2015), oponenty Oldřich Král (1930–2018) a Jiří Honzík (1924–2018). Knižní vydání RUBÁŠ, S.: *Já píši Vám – Evžen Oněgin v českých překladech*. Brno: HOST, 2009 (některá hodnocení jsou ovšem jednostranná a příliš suverénní).

4 Viz sb. KOVAČIČOVÁ, O., ELIÁŠ, A.: *A. I. Solženicyn v kontexte európskej literatúry. Zborník príspevkov zo sympózia o tvorbe A. I. Solženicyna*. Bratislava Univerzita Komenského, 1992.

1889; český překlad ŠALDA, F. X.: *Spisovatelé ve Francii zdomácněli*. Josef Pelcl, Praha 1896.

KOVAČIČOVÁ, O., ELIÁŠ, A.: *A. I. Solženicyn v kontexte európskej literatúry. Zborník príspevkov zo sympózia o tvorbe A. I. Solženicyna*. Bratislava Univerzita Komenského, 1992.

POSPÍŠIL, I.: *A. S. Puškin v antologii Františka Vymazala „Slavjanskaja poezija“*. In: Nižnij Novgorod: Boldinskije čtenija, Komitet po kul'ture Nižegorodskoj oblasti, Gosudarstvennyj literaturno-memorial'nyj i prirodnyj muzej-zapovednik A. S. Puškina „Boldino“, Nižegorodskij gosudarstvennyj universitet im. N. I. Lobačevskogo, 2007, s. 264–269.

RUBÁŠ, S.: *Já píši Vám – Evžen Oněgin v českých překladech*. Brno: HOST, 2009.

VYMAZAL, F.: *Slovanská poezije. Výbor z národního a umělého básnictva slovanského v českých překladech*. I. svazek. Ruská poezie. Brno: Matice moravská, 1874.